ВОЙНАТА МЕЖДУ БЪЛГАРСКИЯ КАН ПЕРСИЯН И СРЪБСКИЯ КНЯЗ ВЛАСТИМИР
(Причини и последици)

Станимир Звездов

Анотация: *Целта на настоящото изследване е да се проследи българо-сръбската война при управлението на кан Персиян (836 – 852 г.) на фона на отношенията между българи и сърби през първата половина на IX век. Основно внимание се отделя на хипотезите за годината на войната и за нейните причини и последици, като се държи сметка и за тяхната актуалност и научна обоснованост. Съществено място в изложението има и съпътстващата обстановка на Балканския полуостров в контекста на българо-византийските отношения.*

Ключови думи: *Кан Персиян, княз Властимир, българи, сърби, Константин Багренородни.*

Отношенията между българи и сърби през първата половина на IX век са слабо осветлени от изворите. Единственият автор, който говори за тях, е Константин Багренородни (913 – 959). В съчинението си „За управлението на държавата“, той пише следното:

„До управлението на Властимир българите живеели в мир със сърбите, обичали се едни други и понеже били съседи и имали обща граница, намирали се в робско подчинение спрямо императорите на ромеите и били облагодетелствани от тях. При управлението на този същия Властимир князът на България Пресиян отворил война на сърбите, искайки да ги подчини. Като воювал три години, той не само че не постигнал нищо, но и погубил по-голямата част от своята войска“[1].

От приведения текст се вижда, че преди кан Персиян[2] сърби и българи живеели в мир, но през неговото управление тези отношения се променили и българите започнали война срещу сърбите, която продължила три години и завършила неуспешно за българите. Разборът на информацията, която ни предоставя Константин Багренородни, показва единствено, че войната се е случила най-общо през управлението на кан Персиян, т.е. между 836 и 852 година. В научната литература присъстват няколко различни хипотези и предпо-

[1] ГИБИ, V, София 1964, 209. Сръбски превод на този пасаж във Византијски извори за историју народа југославије, II, Београд 1959, 50 – 51. Руски превод в Константин Багрянородный, Об управлении империей. *Текст,* перевод, комментарий, Москва 1991, 143.

[2] За точното име на този български владетел вж. И. Дуйчев, „Пресиан – Персиан“. – В: Езиковедско-етнографски изследвания в памет на академик Ст. Романски, София 1960, 479 – 482.

ложения за годините на тази война и нейните причини и последици:

1) Според К. Грот, Л. Ковачевич и Л. Йованович войната се е случила през 836 – 839 година. Същите обаче не дават обяснения защо приемат тези години[3].

2) Според В. Златарски войната се е случила през 839 – 842 година. Той приема, че завръщането на византийските пленници, населени от българите в Отвъддунавска България е станало през 837 година, а преговорите между византийския император Теофил и сръбския княз Властимир за общи действия са станали през 838 година, следователно според него войната е избухнала през 839 година и е продължила до 842 година[4].

3) Според В. Чорович войната се е случила в периода 840 – 850 година. Той също не дава обяснения защо приема тези години[5].

4) Според Т. Живкович войната се е случила през 848 – 851 година. Същият смята, че, тъй като в текста на Константин Багренородни никъде не се споменава, че е сключен мир между Властимир и Персиян, може да се приеме, че войната е продължила до самия край на управлението на Персиян и е подновена отново от княз Борис-Михаил[6].

5) К. Иречек приема, че войната се е случила около 850 година. Той също не обяснява защо мисли, че войната се е случила в края на управлението на кан Персиян[7].

Установяването на точните години на войната между българи и сърби е твърде сложен въпрос, поради липсата на точни хронологически ориентири в съчинението на Константин Багренородни. Но ако погледнем в по-общ план българо-византийските отношения през управлението на кан Персиян, можем да формулираме някои изводи.

Според изворите, с които разполагаме, в периода 836 – 837 година от българска страна е инициирана война срещу Византия, като след въстанието на славянските племена край Солун и похода на кавхан Исбул в тяхна защита, територията на Беломорска Тракия е присъединена към Българската държава. Според повечето автори войната не спряла дотук, а продължила, като в периода между 837 и 839 или 842 година били присъединени и териториите на Вардарска Македония[8]. Ако войната на българите срещу Византия на юг и югозапад е продължила до 839 или 842 година, то в този период е малко вероятно да се е състояла и войната срещу сърбите. Но тук трябва да споменем, че през 842 година император

[3] К. Грот, Известия Константина Багрянороднаго *о* сербах *и* хорватах *и* их разселении на Балканском полуостров, Санкт Петербург 1880, 182; **Љ**. Ковачевић, **Љ**. Јовановић, Историја српскога народа, Београд 1894, 39.

[4] В. Златарски, *История на българската държава през Средните векове*, 1 (1), София 2007, 346 – 347; С. Рънсиман, История на Първото българско царство, София, 1993, 83; История на България, 2, София 1981, 160 – 161.

[5] В. Ћоровић, Илустрована историја Срба, 1, Београд 2005, 110.

[6] Т.Живковић, Словени *и* ромеји, Београд 2000, 99; Т. Живковић, *Јужни* словени под византијском влашћу *600-1025*, Београд 2007, 259.

[7] K. Jirecek, *Geschichte der Serben*, I, Gotha 1911, 195.

[8] В. Златарски, История на българската държава, 341 – 342 смята, че походът на арабите срещу Византия през 838 – 839 година не позволил на император Теофил да се намеси в почти мирното присъединяване към България на Вардарска Македония. Той приема, че тези завоевания са станали в периода 838 – 839 година. Васил Гюзелев смята, че разширението на Българската държава на югозапад е станало в периода 837 – 842 година. Срв. И. Божилов, В. Гюзелев, История на България, т. *1 – История на Средновековна България,* София 1999, 159 – 160.

Теофил (829 – 842) починал и на византийския престол се качил Михаил III (842 – 867). Неуспешната политика на Теофил накарала регентството на новия император да замеси в конфликта и сърбите, които се намирали под византийско влияние. Следователно можем да предположим, че войната между българи и сърби е станала след 842 година, тъй като едва ли е възможно българската войска да е действала на два фронта – на юг-югозапад и на запад.

Тук е редно да споменем и за причините за войната между българи и сърби. Още К. Грот навремето пише, че присъединяването на част от Посавска Хърватия към България по времето на кан Омуртаг (814 – 831) не можело да не тласне българските владетели и към сърбите, тъй като двата народа вече граничели помежду си[9]. К. Иречек от своя страна отбелязва, че войната е причинена от това, че след завоеванията на кан Омуртаг в Сремска област и завоеванията на Персиян във Вардарска Македония, сърбите останали вклинени в българската територия и затова кан Персиян се опитал да закръгли територията на владенията си[10]. В. Златарски смята, че император Теофил притиснат от арабите и българите, потърсил помощта на сърбите, които в този момент се обединявали под властта на княз Властимир (ок. 830 – ок. 851) и застрашавали българските интереси. Според него войната избухнала за да парира византийското влияние сред сърбите[11]. В. Гюзелев приема, че византийското влияние над сърбите и опитите им за обединение са причините за войната[12]. Пл. Павлов смята, че „войната започната от кан Пресиан I, вероятно е част от обширна външнополитическа програма за влияние в Централна Европа и Средиземноморието, като е свързана с мащабното разширение на държавата в западна посока през първата половина на IX век“[13].

В интерес на истината всичките тези хипотези за причината за войната между българи и сърби имат резон, но нещата могат да бъдат продължени. В историографията битува становището, че българските владетели намирали в лицето на славяните от т. нар. „българска група“ естествен ареал на разширение, което било част от имперските им планове и амбиции. Но си струва да си зададем въпроса дали тези планове и амбиции на българските владетели се отнасят единствено до славяните от „българската група“, или се разпростират и върху „сърбо-хърватската група“? Константин Багренородни е категоричен, като съобщава, че „князът на Сърбия отначало, т. е. от царуването на Ираклий, е робски подчинен на ромейския император и никога не се е подчинявал на българския княз“[14]. Това ни кара да мислим, че влиянието на византийските императори върху сърбите е било значително. Но това не означава, че българските владетели, след като установили обща граница с тях по времето на кан Омуртаг и след като започнали амбициозния план за присъединяване на южните славяни към българската територия, успешно реализиран от кан Персиян, не предявявали претенции и към сръбските земи. Но за разлика от славяните в Беломорието и Македония, които приемали българската власт, то сърбите рано попаднали в сферата на влияние на византийците и след обединението си при княз Властимир оказали яростна съпротива на тези амбиции на българския владетел. Опит за присъединяване на сърбите имало и при Борис-Михаил (852 – 889), също неуспешен, като това се удало едва на цар

[9] К. Грот, Известия Константина Багрянороднаго *о* сербах *и* хорватах, 181 – 182.

[10] K. Jireček, V. N. Zlatarskyj's Abhandlungen zur bulgarischen Geschichte. – In: *Archiv für slavische philologie*, 21, Berlin 1899, 609 – 610.

[11] В. Златарски*, История на българската държава*, 346 – 347.

[12] И. Божилов, В. Гюзелев, История на България, т. 1, 161.

[13] Пл. Павлов, Сърбите в политиката на княз Борис-Михаил и цар Симеон Велики. – В: Пл. Павлов, Българското Средновековие. Познато и непознато, Велико Търново 2008, 51.

[14] ГИБИ, V, София 1964, 212.

Симеон (893 – 927). Това показва една ясна тенденция за разширение в западна посока, която обаче не достигнала до завършена фаза.

Както бе посочено вече, преди кан Персиян сърби и българи живеели мирно, но при този български владетел ситуацията се променила. Продължителната война не осъществила целта си и сърбите запазили независимостта си. Нещо повече, с този свой успех те защитили обединението, което постигнал княз Властимир. Оттук насетне сърбите изградили едно общо народностно самосъзнание, което ги предпазило от асимилация дори в най-тежкия период от тяхната ранна история, а именно покоряването им от цар Симеон.

Списък на съкращенията

ГИБИ – Гръцки извори за българската история

THE WAR BETWEEN THE BULGARIAN KHAN PERSIYAN AND THE SERBIAN RULER VLASTIMIR (Causes and consequences)

Stanimir Zvezdov

Abstract*: This article will discuss the issue of the year, the causes and consequences of the first war between Bulgaria and the Serbs that took place during the reign of the Bulgarian khan Persian and the Serbian ruler Vlastimir. We will look at the old hypotheses on the issue, proposing a new solution.*

Key words*: khan Persiyan, Vlastimir, Serbs, Bulgarians, Constantine Porphyrogenitus*